

Vremuri când reușeam să ne bucurăm de contradicția fecundă

Un puternic volum teoretic propune craioveanul Petrișor Militaru, redactor la revistele „Mozaicul” și „EgoPhobia”, anume *Știința modernă, muza neștiută a suprarealiștilor**. Prefața, semnată de Basarab Nicolescu – un adevărat guru pentru cercetător – se intitulează *1900-1930 – Noua Renaștere*. Cum este motivată această acoladă acordată epocii avangardelor? Mai întâi de toate prin reinventarea fizicii. La 14 decembrie 1900, Max Plank conferința despre „corpul negru” care absoarbe radiația electromagnetică, ocazie cu care el formulează conceptul cuantei elementare de acțiune, exprimată printr-o constantă universală (*Constanta lui Planck*). Astfel, era zdruncinat conceptul de continuitate în favoarea celui de structură discontinuă a energiei. În 1905, Einstein formula teoria relativității restrânse, iar în 1915 revenea cu teoria generală. În paralel, la 1904, Freud pomenea în public psihanaliza, iar în 1907 Picasso picta *Domnișoarele din Avignon*, în timp ce la 1910 Kandinsky zămislea pictura abstractă.

Ultimele clipe ale binarismului

O perioadă mirabilă cultural și, uneori, mizerabilă din punct de vedere istoric. Basarab Nicolescu remarcă poetic: „Cultura și istoria sunt ca două fluvii paralele, al căror destin pare cu totul diferit unul de altul” (6). Totul este o isterie, iar Parisul este centrul pentru *Les Années Folles* (1920-1929). Artele și științele eclozează în tandem: în 1924 André Breton publică *Primul manifest al suprarealismului*, iar în 1927 preotul catolic belgian Georges Lemaître conceptualizează modelul cosmologic al Big Bang-ului (deși fusese precedat cu 5 ani de fizicianul rus Alexander Friedmann). Logica se cutremură și ea: binarismul care excludea terțul începe să cedeze logicilor non-clasice. În 1929 face furori *Al doilea manifest al suprarealismului*, iar în 1931 această „a doua Renaștere” pare să ia sfârșit odată cu *teorema incompletitudinii* a lui Gödel.

B. Nicolescu speră, totuși, într-o a treia Renaștere în secolul XXI prin întâlnirea dintre revoluția informatică și transdisciplinaritate, când se va realiza idealul cosmopolit: „conștientizarea lumii ca patrie a tuturor ființelor umane” (7). Bineînțeles că aici este vorba despre o perspectivă eurocentristă asupra Renașterii, una care ignoră Renașterile de pe alte continente. Susținându-și discipolul, B. Nicolescu este de acord că „transdisciplinaritatea este o avangardă generalizată” (11).

Cartea lui Petrișor Militaru este o revelație și prin faptul că fiecare piesă din arhitectura ei e meșteșugit aleasă. Nu sunt de găsit nici paradă de erudiție, nici parafraze goale de conținut. Chiar de

la moto-ul *Argumentului*, ales din *Les nouvelles nourritures terrestres* (1935) de André Gide, această arhitectonică infailibilă devine evidentă: „Ah! Cine va elibera spiritul nostru/de lanțurile grele ale logicii?” Și automat mă gândesc la articolul lui Macedonski, *Despre logica poeziei*, în care se susținea că logica poeziei e ilogică la modul sublim. Așadar, ne-am putea dezbăra de logica clasică, binară, prin poezie ori prin abordarea transdisciplinară care vizează atât *interiorul* disciplinelor, cât și legăturile *dintre* ele. Autorul are apetitul interdisciplinar al unui adevărat intelectual, fără prejudecățile și orgoliul mărunț confortabil ale specialiștilor. Așa se face că el este preocupat de continuitatea, separabilitatea, determinismul și simetria de la nivel *macrofizic*, pentru a le contrapune discontinuității, inseparabilității, indeterminismului cuantic și asimetriei de la nivel *microfizic*. După secole de *macro*, a venit timpul revoluției *micro*: amestecul genurilor literare, bizarul suprarealist asimetric, principiul terțului inclus, principiul complexității și diversele niveluri de realitate descrise de B. Nicolescu în cartea sa *Transdisciplinaritatea. Manifest*. O altă deficiență a logicii binare ar fi cimentarea opoziției dintre literatură și anti-literatură. Noua logică, de tip suprarealist, propune un alt tip de raționalism, deschis la dicteul automat și la asociațiile de imagini aleatorii.

De la interdisciplinaritate, via pluridisciplinaritate, către transdisciplinaritate

În dauna limitărilor pozitivistice, visul începe din nou să contribuie la latura prospectivă a științei: Louis Aragon scria în 1924 eseu *Une vague de rêves*, iar Jacques Prévert explica revoluția suprarealistă prin „Rêve+Evolution=Révolution”. Asocierea liberă ca metodă venea dinspre viziunea psihanalitică de tip freudian.

Tot acest preambul servește la introducerea conceptului de transdisciplinaritate care, cum am văzut, este mai mult decât interdisciplinaritatea. Termenul de „transdisciplinaritate” a apărut la începutul anilor '70 în scrierile psihologului elvețian Jean Piaget, în cele ale filosofului și sociologului francez Edgar Morin și în ale astrofizicianului austriac Erich Jantsch. În 1985, cartea lui B. Nicolescu, *Noi, particula și lumea*, deducea semnificația conceptului prin afirmarea legăturii etimologice dintre „trans” și lexemul „trei”. Transdisciplinaritatea s-ar referi, astfel, „la ceea ce se află în același timp *între* discipline, *înăuntrul* disciplinelor și *dincolo* de orice disciplină” (26). Ontologia lui *întru*, construită de C. Noica, este transformată în exponat muzeal de noua înțelegeră a complexității universului.

Dacă interdisciplinaritatea practică un transfer al metodelor dintr-o disciplină la alta, dacă pluridisciplinaritatea studiază un obiect dintr-o disciplină prin intermediul mai multor discipline, simultan, transdisciplinaritatea umple vidul dintre discipline, așa cum era el conservat de gândirea clasică, aristotelică.

În aceeași carte, B. Nicolescu considera că noul concept este în legătură cu declinul civilizațiilor. Petrișor Militaru dezvoltă ideea făcând referire la oamenii-numai-coajă, fără substanță, din romanul alegoric *Muntele analog (roman de aventuri alpine non-euclidiene și simbolic autentice)* (1952) al lui René Daumal, dependenți de pseudoterapiile la modă. Transdisciplinaritatea ar fi a treia soluție de salvare de la implozie a civilizației actuale, care nu mai permite, din cauza multiplelor ramificări, realizarea atotștiutorului om renascentist. Necesitatea realizării comunicării între discipline este probată de înființarea unui Grup de Reflecție asupra transdisciplinarității pe lângă UNESCO și a unui Centru Internațional de Cercetare și Studii Transdisciplinare. Acest nou domeniu își propune realizarea unității cunoașterii prin înțelegerea lumii actuale, pândită de pericolul segmentării și al imposibilității comunicării între domenii.

Transdisciplinaritatea aduce cu sine transumanismul, adică un fel de împlinire maximă în, printre și dincolo a Dasein-ului. În 1994 a fost redactată *Carta Transdisciplinarității* de către Lima de Freitas, Edgar Morin și Basarab Nicolescu, tot ca susținere a complexității ființei umane.

Poetica logicii terțului inclus

Transdisciplinaritatea surprinde dinamica rezultată în urma manifestării simultane a mai multor niveluri de realitate. Aceste niveluri sunt percepute cu ajutorul mai multor niveluri de percepție. Cunoașterea este sporită și prin acceptarea logicii terțului inclus, iar acest lucru se reflectă și la nivelul fizicii. Spre deosebire de fizica clasică, operând doar cu corpusculi și unde, în fizica cuantică, particula cuantică este o unitate a contradicțiilor, fiind simultan corpuscul și undă, ori niciuna. Structura discontinuă a energiei este reflectată de structura discontinuă a nivelelor de realitate.

B. Nicolescu este un contributor remarcabil la această „teorie a totului, mathesis universalis”, echivalentul unui Sfânt Graal al fizicienilor, după expresia lui Leon Ledereman din *The God Particle*. Nu numai suprarealiștii au găsit un debușeu important aici, dar mi se pare că nici textualiștii, cu rezistența lor specifică la realitate, nu s-au sfiit să se înfrupte din ospățul întins de fizica cuantică. Redispunerea nivelurilor de realitate include nivelul macrofizic, nivelul microfizic și ciber-spațiul-timpul, iar această structură multifuncțională a făcut posibilă și dezvoltarea psihanalizei.

Viitorul este plin de neprevăzut: teoria M (de la „membrana”) anunță o dimensiune a timpului și 10 dimensiuni ale spațiului. Noul model de realitate este unul non-ierarhic, dar coerent.

Un reprezentant de seamă al noii logici non-aristotelice este Stéphane Lupasco, cel care își bazează filosofia pe „logica dinamică a contradictoriului” (ori „onto-logica”), în care „omogenizarea” și „eterogenizarea” fac legea. Introducând „dimensiunea T”, în care contrariile ajung la identitate și permit funcționarea

logicii terțului inclus, Lupasco accentuează antagonismul energetic. *Tridialectica* lui, întemeiată pe cele „trei materii”, deschide noi posibilități pentru estetică și, implicit, pentru suprapunerile și automatismele haosului controlat, atât de captivant pentru suprarealiști. În viziunea sa, logica estetică este singura capabilă să accepte contradicția. Așadar, arta nu ar cerceta adevărul ori realul, ci falsul înțeles ca proces cuantic de contradicție logică.

Și nebunia abia începe

Aceasta este partea teoretică a cărții, completată cu fabuloase aplicații constând în compararea continuumului spațiu-timp einsteinian cu simultaneitatea cubistă a lui Picasso, discutarea „misticismului nuclear” al lui Salvador Dali, a tehnicii inversiunii în pictura lui Max Ernst, a discontinuității și a spațiului interstital din picturile lui Magritte, dar și principiul terțului inclus și relativitatea spațiului interior-exterior în poezia lui Gellu Naum.

Nu numai legătura indisolubilă dintre noua știință și artă, dar și bogăția informațiilor, precum și structurarea magistrală, generatoare de suspans epistemic, fac din această carte un best-seller științific. Niciodată nu am căzut lat de admirație în fața fumurilor intelectuale care spun că sintezele sunt mai importante și mai greu de construit decât eseurile, de exemplu. Hărnicia turnată în expoze didactice e folositoare, însă rareori seducătoare prin inteligență și perspective noi. Acest fapt se vede bine în cultura română, care beneficiază de ceva sinteze oneste, dar la capitoul ideii și moduri de expunere e, în mare parte, un depou plin de second-hand-uri. *Știința modernă, muza neștiută a suprarealiștilor* este însă seducătoare de la un capăt la altul și eliberată de îngustimile perspectivei strict literare. Dacă nu ați cumpărat cartea până acum, vor urma cel puțin 3 ani de ghinion.

*Petrișor Militaru, *Știința modernă, muza neștiută a suprarealiștilor*, Editura Curtea Veche, București, 2012

Absidă